I ara què?
La violència de gènere en la parella

¿Y ahora qué? La violencia de género en la pareja

La violencia de género en la pareja o la llamada violencia doméstica es un fenómeno histórico y multicultural que en nuestra sociedad se ha hecho más visible en los últimos años pero que todavía está afectado por numerosos mitos y estereotipos. La falta de recursos para la búsqueda y la intervención facilitan o refuerzan los factores causales socioculturales, al mismo tiempo que hacen posible el grave problema de la segunda victimización a las mujeres maltratadas.

Now what? Gender violence in couples

Gender violence in couples, or so-called domestic violence, is a historical, multicultural phenomenon which has recently gained visibility in our society, but which is still the object of numerous myths and stereotypes. The lack of search and intervention resources facilitates or reinforces the sociocultural causal factors while also expediting the severe problem of abused women's second victimisation.

Palabras clave

Abuso, Cuidado, Género, Mitos, Sexismo, Victimización

Keywords

Abuse, Care, Gender, Myths, Sexism, Victimisation

Autora: Lluïsa Carmona

Article: I ara què? La violència de gènere en la parella

Referència: Educació Social, núm. 23, pp. 66-74

Adreça profesional: Tamaia. Associació de dones contra la Violència Familiar
carmonacarreras@jazzfree.com

Lluïsa Carmona

I ara què? La violència de gènere en la parella

Introducció

El projecte de TAMAIA[1] ha celebrat ara 10 anys de vida. Deu anys de treball continuat en l'atenció directa a dones maltractades i de desenvolupament de projectes de participació i prevenció social així com de formació i investigació. Aquest treball contextualitza la reflexió d'aquest escrit, alhora que representa també un context sociocultural específic pel que fa al coneixement o reconeixement social de *la violència* envers les dones.

La violència vers les dones per part de la parella és una forma de violència de gènere universal i, fonamentalment, ha estat una situació invisible socialment. Invisible en tant que *normalitzada* i integrada socialment com a part estructural de la relació entre gèneres (dona/home) (Corsi, 1994). El nostre país ha compartit, i comparteix encara, aquesta situació amb altres com a fruït d'una història determinada per als seus components patriarcals (Lerner, 1990)

Els darrers anys s'han produït alguns canvis significatius pel que fa a aquesta invisibilitat. Si bé no podem dir que ara hi ha més violència contra les dones, sí que podem dir que ara és més visible o són més visibles algunes d'aquestes situacions, tot i que, en gran part, encara hem de parlar d'un fenomen ocult: la majoria de les situacions de violència no son visibles ni identificades. Aquest procés de visibilitat creixent està profundament relacionat amb el desenvolupament i l'existència dels moviments de dones, dels moviments feministes arreu del món.

La lluita de les dones pels seus drets tampoc no és un fenomen contemporani. Ho és en les seves formulacions polítiques i teòriques (com tots els anomenats Drets Humans) però no en tant que formes de lluita i resistència enfront de la discriminació i la desigualtat. En totes les cultures i en totes les èpoques hi han hagut dones, moviments i grups que han resistit d'una o altra forma al patriarcat, tot i que no formen part de la *història oficial* que ens han ensenyat majoritàriament. En aquesta història és especialment significatiu per a nosaltres, dones del món occidental, el desenvolupament dels estudis i investigacions a l'entorn del gènere i la seva transcendent funció en les societats patriarcals.

El gènere (dona/home) en els seus continguts, rols, formes... no és *natural*, és bàsicament el resultat d'una construcció cultural que atorga a les diferències biològiques sexuals, uns continguts construïts a l'entorn de la desigualtat de poder entre homes i dones (Sau, 2000). El desenvolupament del plural pensament feminista ens ha permès a través de la investigació històrica, antropològica, etc., descobrir que la discriminació de gènere, la desigualtat i

La violència vers les dones ha estat una situació invisible socialment en tant que *normalitzada* i integrada socialment com a part estructural de la relació entre gèneres

la violència de gènere no és un fenomen *natural*, determinat per lleis biològiques sinó un fenomen històric.

La violència contra les dones, el que avui s'anomena violència de gènere (Pérez, 1995), és l'exercici directe de la *normativa patriarcal* per tal de mantenir i reproduir culturalment i socialment la desigualtat i la discriminació, malgrat que aquest exercici s'evidenciï de forma concreta en la discriminació laboral, la mutilació genital, l'assetjament sexual o la violència per part de la parella, situacions que impliquen relacions concretes entre persones, parelles o famílies però que formen part d'un fenomen global. Podem anar entenent i reconeixent aquest fenomen gràcies a tots aquests coneixements que ens permeten *observar* des d'una nova perspectiva comportaments i situacions que han estat culturalment normalitzades i en les que totes i tots hem estat socialitzats.

El projecte i l'acció de Tamaia s'inscriu en aquests moviments que treballen per estendre i difondre la necessitat i importància d'una comprensió global i de gènere de la violència en la parella, sobretot quan ens comprometem amb un treball directe amb les persones, amb les dones, però també quan pretenem col·laborar amb la resta de la societat, homes, professionals, institucions, entitats, universitats... en la transformació dels factors socials i culturals que fan possible la violència vers les dones. Entenc que tota fragmentació, tot reduccionisme en les intervencions concretes o en l'anàlisi de la problemàtica contribueix a reproduir el silenciament de les causes i finalment, a reproduir l'abús i la violència.

L'exercici de la violència en el context de la parella i en el context social, després del silenci

Podem parlar d'una situació diferent des del punt de vista social des de l'any 1998, en el nostre país. La mort d'una dona, Ana Orantes, després de donar un testimoniatge públic de la seva situació, va marcar un punt d'inflexió a partir d'una més gran implicació dels mitjans de comunicació en la denúncia d'aquest problema. Aquest fet social va permetre augmentar les possibilitats de difondre socialment el que, com he dit abans, era ja una realitat històrica al nostre país. Per exemple, existien cases d'acollida per a dones maltractades en tot l'Estat espanyol des dels anys 80, gestionades per grups de dones com passava arreu del món (l'any 1973 es va obrir la primera casa d'acollida a Anglaterra).

Moltes dones i professionals ja treballaven en aquest tema en diferents programes i accions amb poc o nul suport social i institucional, però les possibilitats que aquests treballs, accions i fets arribessin a la premsa o a la televisió eren també poques o nul·les. Finalment una dona, la mort d'una dona víctima de violència, aquest cop sí, va donar peu a *trencar el silenci* i a fer visible una mica més l'abast d'aquesta problemàtica. Podem parlar d'un canvi que pot semblar important i ho és, en certa mesura, però encara no podem parlar d'un canvi veritablement social. És més visible i hem aconseguit millorar el coneixement social sobre aquesta problemàtica però encara estem en els nivells d'identificació primerenca.

Tots els organismes internacionals han hagut d'acceptar i reconèixer la gravetat i l'abast del problema (ONU, OMS) però al nostre país encara identifiquem, en termes socials, la superfície de la problemàtica.

La violència per part de la parella és visible socialment quan té un component de gravetat i risc molt elevat, moltes vegades quan ha provocat finalment la mort d'una dona, quan afecta grups socials més estigmatitzats o quan és associada a factors com l'alcoholisme i les addiccions en general. Aquests factors han estat i són encara factors que s'han associat tradicionalment i erròniament a la causalitat de la violència, quan aquesta causalitat no ha estat analitzada i investigada amb rigor. Aquesta manca de coneixements i anàlisi ha permès la confusió de les causes amb el que podem anomenar mites i creences que tenen la funció de minimitzar el fenomen i invisibilitzar-lo com a problema social (Carmona, 2000).

Factors de visibilitat social

- Classe social
- Alcoholisme. Toxicomanies
- Trastorns mentals
- Marginalitat. Delinqüència
- Immigració

L'anàlisi de la violència per part de la parella cal situar-la en un context social i cultural que facilita la identificació i visibilitat de la problemàtica quan afecta grups o persones a les quals se'ls pressuposa més risc: grups socials més pobres econòmicament o culturalment, més estigmatitzats o simplement més *observats* socialment. Tots aquests factors estan profundament relacionats amb el que la nostra societat vol observar i detectar. Hi ha una associació quasi *perversa* entre

Hi ha una associació quasi *perversa* entre pobresa i violència, que invisibilitza que la pobresa és en si mateixa el resultat d'una forma de violència

pobresa i violència, que invisibilitza que la pobresa és en si mateixa el resultat d'una forma de violència (econòmica i social) però en cap cas podem afirmar que les persones pobres siguin més violentes. Fa pocs dies va sortir en un diari, en relació amb un succés violent en un barri, l'expressió *"es tracta d'un barri humil però poc conflictiu"*, donant com a fet acceptat que la humilitat (econòmica s'entén) va associada normalment a la conflictivitat (violència).

Quan parlem de dones maltractades parlem de dones de totes les classes socials i nivells socioeconòmics (professores, advocades, psicòlogues, funcionàries, mestresses de casa, empresàries) i, per tant, no sempre de dones *pobres* però sí que moltes d'elles acaben sent pobres com a conseqüència de l'abús econòmic que habitualment acompanya l'abús psicològic per part de la parella. Aquest factor econòmic, com tots els altres, van associats a una estructura social que en podem dir classista i també xenòfoba, atès que igualment s'associa més violència a les persones / homes d'altres cultures (especialment si pertanyen a països pobres).

Aquesta estructura i funcionament social facilita instruments i recursos per a detectar i intervenir en aquestes situacions però no per a intervenir i detectar en altres situacions (les que no interessa veure i conèixer). Si analitzem des d'aquesta hipòtesi una altra problemàtica relacionada amb la violència familiar, la dels infants maltractats que té una important interrelació amb la violència envers les dones, podem comprovar com existeixen més recursos, professionals i programes... adreçats a detectar i intervenir en determinats grups socials, barris, etc. i, en canvi, hi ha poca detecció i intervenció vers grups socials amb més poder econòmic i cultural en els quals sabem que existeix igualment un volum important de violència envers els infants. Exactament igual és la situació en relació amb les dones maltractades. Els pocs recursos existents estan més capacitats i organitzats per a atendre i intervenir en situacions de violència en la parella amb dones i homes amb pocs recursos econòmics i formatius o amb altres problemàtiques associades: alcoholisme, marginalitat, etc. Aquests recursos són, alhora, els que fan públiques estadístiques i tipologies, reforçant així les creences i els mites (Cantera, 1999).

El silenci s'ha trencat però encara *sentim i veiem* la violència contra les dones sota la perspectiva d'estereotips i mites; encara no tenim una visió global i complerta, per això tots els estudis rigorosos arreu del món parlen de les xifres ocultes, aquelles que no arriben a ser estadístiques públiques fins que, en molts casos, la gravetat de la violència les fa emergir socialment.

Deu anys de treball continuat amb dones maltractades de totes les edats, classe, cultures i religions ens han ensenyat que en totes les històries de violència per

part de la parella hi ha una manca de detecció social. Els abusos psicològics, físics, sexuals, econòmics, socials... per part de la parella envers les dones, no tan sols no s'identifiquen habitualment sinó que es legitimen socialment. Els processos de violència comporten una progressió en la freqüència i grau dels abusos i en la tipologia d'aquests: els abusos cada cop són més intensos, més greus i de més tipus; i si bé, en molts casos, es tracta d'una violència subtil i progressiva, a la llar, en privat i en silenci, són molts els factors que permetrien una identificació social (Ferreira, 1992).

Els processos de violència comporten una progressió en la freqüència i grau dels abusos i en la tipologia d'aquests

Tipologia dels abusos

- Abús psicològic
- Abús físic
- Abús sexual
- Abús econòmic
- Abús ambiental
- Abús social

L'entorn familiar, laboral, educatiu de la dona o els fills/es poden fer una important identificació; però això no és el que passa encara. Si es detecta, se silencia, s'excusa o es responsabilitza a la víctima. L'entorn educatiu és especialment important pel que fa a la prevenció entre els joves, sense dipositar tota la responsabilitat en aquestes institucions. Els anys de treball amb joves ens han permès constatar l'elevat grau de violència en les parelles joves, violència que s'excusa i es justifica a partir de les creences sobre els / les joves i els seus comportaments, en realitat estem veient l'inici de moltes històries que anys més tard seran la història d'una dona maltractada.

La violència no es detecta ni s'identifica en el seu desenvolupament progressiu i subtil, fins que no presenta uns indicadors de risc i perill elevats (violència física intensa), ni tan sols quan hi ha una identificació clara per part de la víctima. Habitualment seguim responsabilitzant la dona de la identificació i la solució del problema, quan això justament és difícil per a la víctima en bona part del procés de violència. El context afectiu de la parella i la família, els condicionants de gènere, l'impacte de l'abús psicològic que caracteritza totes les situacions d'abús poden fer molt difícil aquesta identificació si no hi ha ajut extern; malgrat això, fins i tot quan aquesta *miraculosa* identificació es produeix i la dona demana ajut, aquest no tan sols no es dóna sinó que, encara ara, es torna a culpabilitzar la víctima produint-se el que s'anomena segona victimització.

La segona victimització... la tercera... la quarta...

Habitualment al dany que produeix el procés de violència per part de la parella, dany psicològic i emocional però també, econòmic, físic, social, s'afegeix el dany produït per les noves victimitzacions que es produeixen en l'entorn social; així, en l'atenció a les dones, hem d'incloure aquest dany per a identificar les seves seqüeles. El context o contextos socials que abans hem esmentat, habitualment legitimen i reforcen la violència de gènere en tant que són també part de les societats patriarcals, de manera que des d'una perspectiva ecològica (Barudy, 1998) hem de situar-lo com entorns i contextos vinculats amb la causalitat de la violència.

La manca de legislació o la manca d'aplicació correcta i estricta de la llei forma part de l'abús. La manca de recursos i serveis d'atenció a les víctimes (dones i fills/es) suficients i suficientment capacitats per a identificar i atendre de forma preventiva, urgent o en la recuperació, forma part de l'abús. Els missatges socials transmesos en els continguts de l'educació reglada, en els mitjans de comunicació o en les campanyes publicitàries que legitimen la discriminació envers les dones o avalen l'ús de la violència com a element normalitzat de les relacions, formen part de l'abús. Les accions del governs que no destinen recursos (seguint les recomanacions internacionals) amb vista a la problemàtica, formen part de l'abús.

Cada cop que una dona maltractada pren contacte amb persones, professionals, serveis, institucions i no rep un ajut adequat, es reforça i es multiplica l'abús i es reforça la impunitat i el poder de l'abusador

És el conjunt d'aquests factors que possibiliten l'abús d'un home contra la seva companya o excompanya. És el conjunt d'aquests factors que possibiliten que des de recursos i serveis teòricament destinats a l'atenció a les víctimes, es torni a reproduir l'abús. Cada cop que una dona maltractada pren contacte amb persones, professionals, serveis, institucions i no rep un ajut adequat, es reforça i es multiplica l'abús i es reforça la impunitat i el poder de l'abusador.

Actualment, hem d'incloure com una nova forma de victimització secundària les expectatives socials creades a partir de campanyes públiques en les que es difonen ajuts i possibilitats que després no s'ajusten a la realitat. Encara avui, les dones maltractades que aconsegueixen sortir de la violència ho fan *malgrat l'ajut*. El mes de desembre, Amnistia Internacional ha presentat l'informe "No hay excusa" (2002) en el que avalua les accions, recursos i serveis destinats a combatre les causes de la violència de gènere en la parella, aquest informe explicita de forma clara el que ja sabem: es destinen pocs recursos, es distribueixen de forma desigual però sobretot no hi ha una anàlisi suficient i rigorosa de les causes i de les accions més adequades, malgrat els molts estudis que hi ha i, fins i tot, la legislació internacional existent.

No maltractar, maltractant-nos

No voldria acabar sense esmentar, en el context d'aquest monogràfic, una altra forma de victimització de molta transcendència en aquesta problemàtica: la manca d'atenció i cura de les persones, professionals i equips que miren de treballar de forma coherent en l'atenció a les víctimes. De l'anàlisi anterior s'extreu que portar a terme aquesta tasca no és fàcil, encara, a la nostra societat. La manca de recursos, la manca de formació específica, l'abús del component vocacional i solidari són factors que afecten de forma directa el treball i que *maltracten* les/els professionals (tot i que són majoritàriament dones) i que, alhora, poden reforçar el dany a les víctimes.

La intervenció directa en situacions de violència familiar i el treball amb les víctimes requereix d'una adequada capacitació específica i, alhora, de recursos suficients per a portar a terme la tasca de forma coherent però també, en aquests recursos, hi hem d'incloure l'atenció a les persones que ajuden.

Treballar contra la violència comporta un compromís constant amb els efectes que la tasca produeix en les persones que hi treballen, aquest compromís ha de ser assumit per part de les institucions i entitats responsables, per tal d'evitar victimitzar les professionals o facilitar la repercussió en les víctimes.

Factors de cura i atenció vers les professionals

- formació específica i continuada
- recursos suficients per la tasca
- suport als equips
- reconeixement econòmic suficient
- espais de suport personal
- revenir l'abús del component solidari o vocacional
- espais de descans suficient

Lluïsa Carmona
Membre fundadora de Tamaia
Terapeuta i formadora de l'equip interdisciplinari de Tamaia

1 Tamaia: Associació de dones contra la violència familiar.10 Anys de treball amb dones maltractades, 10 anys treballant contra la violència de gènere. 10 anys construint drets humans.

Bibliografia

Amnistia Internacional (2002), "No hay excusa" (Informe). Barcelona.

Barudy, Jorge (1998), *El dolor invisible de la infancia*. Paidós. Barcelona.

Cantera, Leonor (1999), *Te pego porque te quiero*. UAB. Barcelona.

Carmona, L. i altres (2000), *Vincula't*. Diputació de Barcelona.

Corsi, Jorge (1994), *Violencia Familiar*. Paidós. Barcelona.

Ferreira, Graciela (1992), *Hombres violentos, Mujeres maltratadas*. Sudamericana. Buenos Aires.

Lerner, Gerda (1990), *La creación del patriarcado*. Crítica. Barcelona.

Perez, Ana Mª (1995), *Una cuestión incomprendida*. Horas y horas.Madrid.

Sau, Victoria (2000), *Diccionario ideológico feminista*. Icaria. Barcelona.